

- Madanipour, A. (2000) "Social exclusion and space", in Madanipour, A., Cars, A.G. and Allen, J. (Eds), *Social Exclusion in European Cities*, The Stationery Office, London.
- Masa Filipovic Hrast and Anja Kopac Mrak (2013) *Social exclusion of elderly in Central and Eastern Europe*. *International Journal of Social Economics* Vol. 40 No. 11, pp. 971-989.
- Milbourne, P. and Doheny, S. (2012) *Older people and poverty in rural Britain: material hardships, cultural denials and social inclusions*, *J. Rural Stud.*, vol. 28, pp. 389–397.
- Morgan C, Burns T et al (2007) *Social exclusion and mental health*. *Br J Psychiatry* pp. 477–483
- Myck, M., Najszub, M., and Oczkowska, M. (2015) *Measuring social deprivation and social exclusion, in Ageing in Europe—Supporting Policies for an Inclusive Society*, Börsch-Supan, A., Kneip, T., Litwin, H., et al., Eds., Boston: De Gruyter, pp. 67–78.
- Room, G. (1995), "(ur): beyond the threshold", *The Measurements and Analysis of Social Exclusion*, The Policy Press, Bristol.
- Rožanova, J., Keating, N., and Eales, J. (2012) *Unequal social engagement for older adults: constraints on choice*, *Can. J. Aging*, vol. 31, pp. 25–36.
- S. G. Maximova, O. E. Noyanzina, and D. A. Omelchenko (2018) *A Model of Social Exclusion of Elderly People in Siberian Regions.*, *Advances in Gerontology*, Vol. 8, No. 1, pp. 58–63.
- Saponov, D.I. and Smol'kin, A.A. (2012) *Social exclusion of the elderly people: the development of a measurement model*, *Monitoring*, no. 5 (111), pp. 83–94.
- Silver H (1994) *Social exclusion and social solidarity: three paradigms*. *Int Inst Labour Stud Geneva*.
- Silver H (1995) *Reconceptualising social disadvantage: three paradigms of social exclusion*. In: Rodgers G, Gore C, Figueiredo JB (eds) *Social exclusion: rhetoric, reality, responses*. *International Labour Organization, Geneva*.
- Tsakoglou, P. and Papadopoulos, F. (2002) "Identifying population groups at high risk of social exclusion: evidence from the ECHP", in Muffels, R.J.A., Tsakoglou, P. and Mayes, D.G. (Eds), *Social Exclusion in European Welfare States*, Edward Elgar, Northampton, pp. 135-169.
- Vleminckx, K. and Berghman, J. (2001) "Social exclusion and the welfare state: an overview of conceptual issues and implications", in Mayes, D.G., Berghman, J. and Salais, R. (Eds), *Social Exclusion and European Policy*, Edward Elgar, Northampton.
- Walsh K, O'Shea E, Scharf T, Murray M (2012) *Ageing in changing community contexts: cross-border perspectives from rural Ireland and Northern Ireland*. *J Rural Stud*, pp. 347–357

XFTAP 11.25.15

<https://doi.org/10.51889/2020-1.1728-8940.41>

Жақсылық Ж.А.

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-і, Қазақстан

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ САЯСАТТЫ ЖҮРГІЗУДІҢ ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕСІ (ГРУЗИЯ, СИНГАПУР МЕМЛЕКЕТТЕРІ НЕГІЗІНДЕ)

Аңдатпа

Мақалада Грузия, Сингапурдағы сыбайлас жемқорлықпен күрес тәжірибесі қарастырылады. Зерттеудің мақсаты мемлекет жүргізіп отырған тиімді тәжірибелерді және сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың негізгі элементтерін зерделеу болып табылады. Қазақстан үшін әлемдік тәжірибе әрдайым маңызды және Сингапур мен Грузия мысалында тәжірибесін қарау айқын болды. Грузия посткеңестік елдердің ішінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы анағұрлым нәтижелі саясат жүргізіп келеді. Соңғы 7 жылдың көрсеткіштері сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексіне біздің еліміз балл бойынша алға жылжуда, алайда сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатта енгізілген тәсілдерді, институционалдық тәсілдерді барынша егжей-тегжейлі зерттеуді талап ететін көптеген проблемалар бар. Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлықты жою жөніндегі шаралардың нәтижелілігі экономикалық жағдайларға, мінез-құлық құрылымдарына, қоғамда тарихи қалыптасқан нормаларға да қатысты. Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес бойынша жетістіктің нәтижесі қоғамда өзінің мәдени-құндылықтық, сондай-ақ мінез-құлықтық құрылымдарына байланысты сыбайлас жемқорлыққа қарсы жаңа ережелер мен нормаларды енгізуге қарсы әрекет ететін қоғамдық институттардың сақталмауына тікелей қатынасы болады.

Түйін сөздер: саясат, сыбайлас жемқорлық, сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат, реформа, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес, БҰҰ-ның Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясы, әлемдік тәжірибе, Грузия, Сингапур

Жақсылық Ж.А.

КазНУ им. Аль-Фараби, Казахстан

МИРОВОЙ ОПЫТ ПРОВЕДЕНИЯ АНТИКОРРУПЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ (НА ПРИМЕРЕ ГРУЗИИ, СИНГАПУРА)

Аннотация

В статье рассматривается опыт борьбы с коррупцией в Грузии, Сингапуре. Целью исследования выступает изучение эффективных практик проводимой государством и основные элементы антикоррупционной политики. Для Казахстана мировой опыт всегда важен и будет вполне очевидным рассмотрение опыта на примере Сингапура и Грузии. Грузия как одна из постсоветских стран проводит более результативную антикоррупционную политику. Показатели последних 7 лет в индексе восприятия коррупции наша страна по баллу продвигается вперед, но в антикоррупционной политике есть много проблем, которые требуют более детального изучения внедренных подходов, институциональных. Вместе с тем результативность мер по искоренению коррупции в значительной степени зависит от экономических условий, поведенческих конструкций, исторически укоренившихся в обществе норм. Помимо этого, результат успеха по борьбе с коррупцией напрямую зависит от того, сохранились ли в обществе те общественные институты, которые в силу своих культурно-ценностных, а также поведенческих конструкций неминуемо станут противодействовать введению новейших антикоррупционных правил и норм.

Ключевые слова: политика, коррупция, антикоррупционная политика, реформа, борьба с коррупцией, Конвенция ООН против коррупции, мировой опыт, Грузия, Сингапур

Zhaksylyk Zh.A.

*KazNU named after al-Farabi
Almaty, Kazakhstan*

WORLD EXPERIENCE OF ANTI-CORRUPTION POLICY (ON THE EXAMPLE OF GEORGIA, SINGAPORE)

Abstract

The article discusses the experience of fighting corruption in Georgia and Singapore. The purpose of the study is to study effective practices of the state and the main elements of anti-corruption policy. For Kazakhstan, the world experience is always important and it will be quite obvious to consider the experience on the example of Singapore and Georgia. Georgia, as one of the post-Soviet countries, is pursuing a more effective anti-corruption policy. Indicators of the last 7 years in the corruption perception index, our country is moving forward on the score, but there are many problems in anti-corruption policy that require a more detailed study of the implemented approaches, institutional ones. At the same time, the effectiveness of measures to eliminate corruption depends to a large extent on economic conditions, behavioral structures, and historically entrenched norms in society. In addition, the result of success in the fight against corruption depends directly on whether the public institutions that, due to their cultural values and behavioral structures, will inevitably oppose the introduction of the latest anti-corruption rules and regulations have been preserved in society.

Keywords: policy, corruption, anti-corruption policy, reform, fight against corruption, UN Convention against corruption, world experience, Georgia, Singapore

Сыбайлас жемқорлық қазіргі таңда элем елдерінің барлығына тән құбылыс. Оның тарихи сипаты бар, уақытпен дамып, белгілі бір елдің элеуметтік жағдайлары мен дәстүрлеріне айтарлықтай байланысты өте күрделі және бір мағыналы түсінілетін ұғым. Сыбайлас жемқорлық, ең алдымен, адамдар арасындағы сенімді жоятын, мемлекеттердің дамуына кедергі келтіретін, халықтың демократиялық институттарға сенімін түсіретін және трансұлттық қылмыстардың жол

берілуіне әсер ететін әлеуметтік ауру. Бұл термин, әдетте, бюрократиялық аппарат және саяси элитаға қатысты қолданылады. Сыбайлас жемқорлыққа дискрециялық билікке, яғни, өзінің қалауы бойынша өзіне тиесілі емес қандай да бір ресурстарды бөлу билігіне иемін деп санайтын адамдар ұшырайды. Әр елдегі сыбайлас жемқорлық ұлттық, этникалық, діни және құқықтық дәстүрлерді жиі анықтайды. Мысалы, кейбір елдерде шенеунікке туған күніне немесе мерекеге кішігірім сыйлық беру табиғи әрекет болып саналса, ал басқа елдерде мұндай сыйлықты алу фактісі қоғамдық мораль нормаларын өрескел бұзу ретінде қабылданады. Не дегенмен, сыбайлас жемқорлықтың қандай түрі болмасын, ол – қоғамдағы тепе-теңдік пен адам құқықтарын бұзу болып табылады. Бүгінгі күні мемлекеттердің басты күресуші саласы да осы сыбайлас жемқорлық. Оған қарсы күресте Қазақстанда әлемдік тәжірибенің үлгілерімен танысып, осы бағыттағы жұмыстарда қолдануда.

Қазақстан БҰҰ-ң 2003 жылғы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясын 2008 жылы 4 мамырда N31 Заңын кейбір ескертпелермен ратификациялаған болатын. Конвенция алдына келесі мақсаттарды қойды: неғұрлым тиімді және пәрменді түрде сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға және оған қарсы күреске бағытталған шараларды қабылдау мен нығайтуға жәрдемдесу; сыбайлас жемқорлықтың алдын алуда және оған қарсы күресте халықаралық ынтымақтастықты ынталандыру, жеңілдету мен қолдау және техникалық көмек көрсету, оның ішінде активтерді қайтару жөнінде шаралар қабылдау; адалдық пен параға сатылмаушылықты, жауапкершілікті, сондай-ақ көпшілік істер мен көпшілік мүлікті тиісті басқаруды көтермелеу [1 с.]. Конвенция әлем мемлекеттерінің көпшілігі өз түсініктемелерімен қабылдады. Сыбайлас жемқорлық әлемнің кедей және бай елдерінде де бар. Оның таралу ауқымы және халықаралық қоғамдастықтың осы келеңсіз құбылысқа назар аударуы сыбайлас жемқорлықты қазіргі заманның жаһандық проблемасына айналдырды. Зерттеулерге сәйкес, сыбайлас жемқорлыққа байланысты проблемалар саяси өмірде, сот жүйесін қоса алғанда, құқық қорғау органдарында, медициналық қызмет көрсету саласында, экономикада және адам қызметінің басқа да салаларында аса өткір болып отыр. Transparency International халықаралық ұйымы жүргізген сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексінің 2019 жылғы есебі 2020 жылдың 23 қаңтарында жарық көрген еді. Оның қорытындылары осы саладағы күрестің тоқырауға ұшырап отырғанын көрсетті. Ұйым жүргізген талдауларға сәйкес, ақша саяси билікке әсер ететін елдерде сыбайлас жемқорлық кеңінен таралғанын анықтады.

Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексінің 180 ел мен аумақты олардың мемлекеттік сектордағы сыбайлас жемқорлықтың қабылданатын деңгейі бойынша бағалайды, 13 сараптамалық бағалау және кәсіпорын басшыларының сауалдары деректерін негізге ала отырып. Нөлден бастап (сыбайлас жемқорлықтың өте жоғары деңгейі) 100-ге дейін (сыбайлас жемқорлықтың өте төмен деңгейі) шкала пайдаланылады. Елдердің үштен екісінен астамы 50-ден төмен баллға ие болса, бұл ретте орташа балл небәрі 43-ті құрайды. 2012 жылдан бастап тек 22 мемлекетте, сонымен бірге, Эстонияны, Грецияны және Гайананы қоса алғанда, өз бағаларын едәуір жақсартты. Ал жиырма бір ел, оның ішінде Австралия, Канада және Никарагуа өз орындарын айтарлықтай нашарлатты.

Transparency International халықаралық ұйымының зерттеуі көрсеткендей, ең дамыған елдердің кейбірі өзінің сыбайлас жемқорлыққа қарсы импульсын сақтап қалғысы келетін болса, әрекет етпеуге мүмкіндік бермейді. G7-ң төрт елі өткен жылға қарағанда төмен баға алды: Канада (-4), Франция (-3), Ұлыбритания (-3) және АҚШ (-2). Германия мен Жапонияда ілгерілеу болған жоқ, ал Италия бір баллды қосты.

СЖҚИ сараптамасы бойынша жақсы көрсеткіштері бар елдердің сондай-ақ сайлау науқандарын қаржыландыруды реттеу жөніндегі неғұрлым қатаң шаралар және саяси консультацияларды неғұрлым кең қамту бар екенін көрсетеді. Сайлау науқандарын қаржыландыру туралы нормативтік ережелер түгел қамтитын және жүйелі түрде қолданылатын елдерде СЖҚИ-ң орташа көрсеткіші 70 баллды құрайды, ал мұндай нормативтік актілер жоқ немесе тиімсіз қолданылатын елдерде орташа балл тиісінше 34 және 35-ті құрайды. 2012 жылдан бастап СЖҚИ көрсеткіштерін айтарлықтай жақсартқан елдердің алпыс пайызы сайлау кампанияларына қайырымдылыққа қатысты ережелерді күшейтті.

Кең және ашық консультациялық процестері бар елдер орта есеппен СЖҚИ бойынша 61 балл алды. Керісінше, кеңес жоқ жерде орташа балл небәрі 32 құрайды. 2012 жылдан бастап СЖҚИ көрсеткіштерін айтарлықтай төмендеткен елдердің басым көпшілігі саяси шешімдер қабылдау процесіне неғұрлым маңызды саяси, әлеуметтік және іскер субъектілерді тартпайды.

Енді осы көрсеткіште Қазақстан небәрі 34 баллды алды (113 орын), ал біздің мақаламызда қарастырғалы отырған екі ел – Грузия мен Сингапур тиісінше 56 (44 орын) және 85 (4 орын)

баллды алды (1-кесте). Әрине Сингапурдың жоғары балл алуы – оның сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының әлі де әлем үшін үлгі екенін көрсетеді.

1-кесте. 2012-2019 жж. Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексындағы елдердің алған баллдары

№	Ел	Балл							
		2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012
1	Сингапур	85	85	84	84	85	84	86	87
2	Грузия	56	58	56	57	52	52	49	52
3	Қазақстан	34	31	31	29	28	29	26	28

Енді осы екі елдегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты жүргізілу процесіне тоқталайық. Соңғы он бес жылда Грузия сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес ісінде айтарлықтай ілгерілеуге қол жеткізді. Бұл табыс көбінесе тиімді құқық қорғау қызметінің және әкімшілік рәсімдерді оңайлатудың арқасында мүмкін болды, бұл көпшілік әкімшіліктегі ұсақ сыбайлас жемқорлықты жоюға мүмкіндік берді. Енді, ең қарапайым міндеттер шешілген кезде, Грузия сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің келесі кезеңінде және көптеген басқа елдер сияқты биліктің жоғарғы элитасындағы сыбайлас жемқорлыққа және күрделі сыбайлас жемқорлық қылмыстарға байланысты жаңа проблемаға тап болуы мүмкін. Грузия бұл проблеманы шешу үшін барлық мүмкіндіктерге ие, алайда табысқа жету үшін оған қол жеткізуде тыныштандырып қана қоймай, сыбайлас жемқорлық пен өнертапқыштық және белсенді күресші болу керек еді. Және оған жетуде ең маңызды болып саналатын реформалар мен олардың тиімді жүзеге асуы.

Грузияда соңғы жеті жылда жүзеге асырылған сыбайлас жемқорлыққа қарсы реформалар елдегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы реформаларға бастамашылық жасау кезінде басталған бастамаларға көп мөлшерде сүйенеді. Мысалы, 2017 жылдың 1 шілдесінен бастап күшіне енген «Жария қызметте мүдделер мен сыбайлас жемқорлықтың үйлесімсіздігі туралы» [3] заң күшейтілді, 2010 жылы қолданысқа енгізілген мүлікті электронды түрде декларациялау жүйесі жетілдірілді, декларация тапсырушылардың саны артты және декларацияларды бақылау мен тексеру жүйесін әзірлеу бойынша жұмыстар басталды. Бұдан басқа, 2010 жылы енгізілген электрондық сатып алу жүйесі неғұрлым ашық болды және Мемлекеттік сатып алу агенттігі конкурстық іріктеусіз жасалған сатып алу келісімшарттары туралы ақпаратты Интернетте жария етіле бастады. Қызмет көрсету рәсімдерін оңайлату және әкімшілік сыбайлас жемқорлық үшін мүмкіндіктерді қысқарту мақсатында құрылған мемлекеттік қызмет көрсету орталықтарының желісі бүкіл ел бойынша кеңейтілді. Жаңа қоғамдық орталықтар қолданысқа енгізілді, және электрондық қызметтерді экономика және тұрақты даму министрлігі мен ішкі істер министрлігін қоса алғанда, қызметтер көрсету бойынша тағы да бірнеше мекеме енгізді. 2013 жылы ақпарат бостандығын одан әрі дамыту мақсатында деректерді, соның ішінде муниципалитеттер және электрондық сұраныстар деңгейінде бастамашылық жариялау стандарттары қабылданды және ашық деректер порталы құрылды. Саяси қызметтегі қаржының ашықтығы сайлау Кодексі мен «Азаматтардың саяси бірлестіктері туралы» Заңын [4] реформалаудың арқасында күшейтілді және партияларды қаржыландыру мониторингіне жауапты мемлекеттік аудит қызметінің өкілеттіктері мен мандаты кеңейтілді. «Азаматтардың саяси бірлестіктері туралы» Заңның жаңа редакциясы бойынша заңды тұлғаларға, олардың бірлестіктеріне немесе басқа да ұйымдық құрылымдарға партияларды қаржыландыруға тыйым салынады. Алайда, партиялар сайлау субъектісі ретінде тіркелгеннен кейін сайлау науқанына 1 миллион лариге (шамамен 600 мың доллар) дейін банк несиесін ала алады. Жобаға сәйкес қайырымдылық көлемі жылына 60 мың лариден (шамамен 36,6 мың доллар) аспауы тиіс. Бұл ретте жеке тұлға, егер оның жылдық табысының 15% - дан астамын оның қатысуымен құрылған кәсіпорынның немесе кәсіпорынның пайдасына жүзеге асырылған оңайлатылған мемлекеттік сатып алуды құрайтын болса, қайырмалдықтар енгізе алмайды. Заңға өзгертулер мен толықтырулар енгізідген кездесегі Грузия парламентінің төрағасы Давид Бакрадзе «Азаматтардың саяси бірлестіктері туралы» Заңның партияларды қаржыландыруға байланысты реттеуші мәселелер енгізілген түзетулері кері күші жоқ деп мәлімдеген еді [5].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің қолда бар құралдарын жетілдіруге қосымша, Грузия үкіметі сондай-ақ мансаптық кәсіби қызмет қағидаты-алдыңғы Үкімет қарсы батыл әрекет ететін қағида негізінде мемлекеттік қызметтің түбегейлі реформасына бастама жасады. Салғастырушыларды қорғау туралы жаңа заңнама қабылданды. Сонымен қатар, Грузия сот жүйесі

мен қылмыстық сот төрелігі жүйесінің бірқатар маңызды реформаларын жүзеге асыруға кірісті. Мұндай оң ілгерілеулер ЕО визалық режимді ырықтандыру туралы келісімді қабылдауға және «ашық үкімет» әріптестігінің тең төрағасы ретінде Грузияны сайлауға ықпал етті. Алайда, кейбір жаңа заңдар мен тетіктер мониторинг жүргізу кезінде күшіне енбеген, сондықтан олардың елдегі сыбайлас жемқорлық деңгейіне әсерін мерзімінен бұрын бағалау болып табылады.

Сингапурдың сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатының өзіндік ерекшелігі – ол «жас» мемлекет жағдайында тез және тиімді экономикалық реформалармен қатар әзірленуінде. Өткен ғасырдың 50-ші жылдарының соңында Британия өз отарларынан кете бастаған кезде, Сингапур жағдайдың сәтті тоғысуы нәтижесінде тәуелсіздікке және ауқымды қайта құруларды табысты жүзеге асырған саяси көшбасшылардың мықты командасына ие болды. Мұндай жағдай мемлекетке сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың ең тиімді әдістері мен институттарын ағылшын үлгісін негізге ала отырып (тілмен, сол жақты қозғалыспен және басқа да тұрмыстық аспектілердің массасымен бірге) имплементациялауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, Сингапурда реформаларға қарсы тұратын ескі саяси және бизнес-элита болмады. Сондықтан сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатқа қойылған идеяларды дәйекті және тиімді іске асыруға қол жеткізілді.

Сингапурдағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы реформалардың маңызды постулаты сыбайлас жемқорлыққа «нөлдік төзімділікті» құру болды, ең алдымен билік органдарында сыбайлас жемқорлықты болдырмау туралы арнайы Заңмен бекітілген (Prevention of Corruption Act) [6]. Жаңа мемлекеттің саясатын ой-пікірлестер командасы анықтады, ол үшін сол тарихи кезеңде тәуелсіздікке қол жеткізуден туындаған патриоттық өрлеу Отанға адалдық пен қызмет етуді білдіреді. Бұл ретте осы ережелерді сақтамағандар қатаң жаза күтті. «Қамшыға» қарсы «пірәндік» — адалдық пен сатылмаушылық принциптерін ұстанатын мемлекеттік қызметшілерге арналған жан-жақты көтермелеу жүйесі құрылды [7].

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің бұрынғы отарлық қызметін қайта құрғаннан кейін, реформаторлар сыбайлас жемқорлықты тергеу бойынша бірыңғай Бюро (Corrupt Practices Investigation Bureau — CPIB) ұйымдастырды. Бұл Бюро сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты бақылаумен және іске асырумен ғана емес, сонымен бірге, жеткілікті кең өкілеттіктері бар тергеумен де айналысады, атап айтқанда: Бюро қызметкерлерінің тінту жүргізуге, кез келген құжаттарды ұсынуды талап етуге, тыйым салуға, бағынбағаны үшін теруге, куәларды жауап алуға тартуға құқығы бар. Оларға сондай-ақ күдіктінің туыстары мен кепілгерлерінің қызметін зерттеуге, олардың кез келген банктік, үлестік және есеп айырысу шоттарын және қаржылық құжаттарын тексеруге рұқсат етілген.

Бюроның тек Премьер-Министрдің Кеңесіне және прокуратура не ПМ-ге бағынатынын атап өткен жөн. Бюро басшысының белгілі бір тәуелсіздігі Премьер-министрден де бар, өйткені CPIB Президенті-сайланбалы лауазым және өз бастамасы бойынша тергеуге рұқсат бере алады. Шенеуніктер элита бюроны бақылауға алу үшін бірнеше рет күш салды, ол үшін CPIB тергеулерін бақылау үшін арнайы комиссиялар құрылды. Бірақ бұл талпыныстардың барлығы сәтсіз болды, өйткені ел басшылығы саяси ерік танытты және бюроның жұмысын шектемеді.

Сингапурдың сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатында қиянат жасағаны үшін жазалаудың бұлтартпастығы мен қатандығы қағидаты іске асырылды. Кінәлілер қамауға алудың үлкен мерзімін, жоғары айыппұлдарды, сондай-ақ барлық шығын сомасын өтеу талаптарын алады. Уақыт өте келе жазалау тек қатандатылды. Мысалы, 1989 жылы пара үшін айыппұл 10 есеге өсті [86]. Тергеу тікелей күдіктіге қарсы ғана емес, сондай-ақ оның жақындарына қарсы жүргізілуі мүмкін, тәркілеу сондай-ақ кінәлінің ортасына қолданылуы мүмкін. Айыпталушы қайтыс болған жағдайда айыппұлдар мен өтемақыларды төлеу міндеттемесі оның мұрагерлеріне жүктелуі мүмкін. Сондай-ақ, Сингапурда сыбайлас жемқорлық қылмыстары үшін кінәлілік презумпциясы принципі іске асырылды, яғни негізді күдік болған жағдайда кінәсіздікті дәлелдеу ауыртпалығы қызықтырылғанға жатады [8].

Барлық репрессивті шаралардың қарама-қарсы көрсеткіші көтермелеу жүйесі болып табылады. Сингапурда әлемдегі шенеуніктер үшін ең жоғары жалақы белгіленді. Мемлекеттік қызметкерлер ие 13-ші жалақы және бонус төленеді. Бірақ бұл жүйе сыбайлас жемқорлық тұрғысынан наразылығы жоқ адамдарға қатысты ғана жұмыс істейді. Мемлекеттік қызметшілерді тәрбиелеу және дамыту үшін бірнеше құрылым бар, олардың бірі — Public Service Division (PSD), сондай-ақ Премьер-Министр Кеңесінің қарамағында. PSD құрамына арнайы жоғары оқу орны, мемлекеттік қызмет университеті кіреді [9]. Осы құрылым аясында құрылған соңғы жобалардың бірі – «XXI ғасырдағы мемлекеттік қызмет» бағдарламасы. Ол тек жұмысшыны ғана емес,

шенеуіктердің шығармашылық әлеуетін дамытуға, мемлекеттік қызметте жайлы психологиялық орта құруға барынша ықпал етуді көздейді.

Дамыған батыс демократияларынан айырмашылығы, Сингапурдың сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатында Үкімет БАҚ пен азаматтық қоғамға айтарлықтай аз сүйеніп отыр. Бір жағынан, бұл кез келген өзгерістерді тез және тиімді жүзеге асыруға мүмкіндік береді, ал екінші жағынан – халықты реформалар процесіне тартуда бірқатар қиындықтар туғызады.

Newspaper and Printing Press Act және Broadcasting Act заңдарында іске асырылған БАҚ-қа қатысты мемлекеттің саясаты шектеулі сипатқа ие. Шетелдік БАҚ-тың жұмысы өте қиын: шетелдіктер масс-медианы меңгере алмайды, шетелдік БАҚ-тың Сингапур саясаты тақырыбында жарияланымдары келісуден өтуі тиіс, шетелдік басылымның бірнеше данасының болуы адамда қылмысқа теңестірілуі мүмкін. Ұлттық БАҚ үшін шектеулер аз, бірақ олар үшін тіркеудің рұқсат беру рәсімі, лицензияны және т. б. кері қайтарып алу мүмкіндігі бар. Сондай-ақ, диффамация туралы өте қатаң заң бар, бұл үшін халықаралық құқық қорғау ұйымдары Сингапур сынайды.

Азаматтық қоғамның әлсіздігі үкіметті онымен өзара іс-қимылдың қосымша тетіктерін іздеуге мәжбүр етеді. Бұл мақсат үшін Үкімет аппаратында — Feedback Unit, кейіннен REACH (reaching everyone for active citizenry home) бағдарламасына қайта құрылған, қоғамдық пікірді зерттеуге және азаматтардан реакция алуға бағытталған арнайы бөлімше құрылды [10].

Бұл ретте, Сингапур үкіметі экономикалық саясат саласында барынша ашық болып табылады және Халықаралық бизнес үшін қолайлы жағдай жасайды. Бұл мемлекет барлық халықаралық сыбайлас жемқорлыққа қарсы келісімдерге қатысып, жеке сектордағы, сондай-ақ мемлекеттік сектордағы теріс пайдаланушылықты қатаң түрде қудалайды, министрліктер мен ведомстволарда шетелдік инвесторларға көмек көрсету үшін мамандандырылған қызметтері бар. Мұндай саясат Сингапурға сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің Халықаралық рейтингтерінде жетекші орынға ие болуға мүмкіндік береді [2].

Осылайша, шетелдік тәжірибені, оның сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес әдістерін зерттей отырып, біз келесідей қорытындыға келдік: бүгінгі таңда Қазақстанда сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің шетелдік тәжірибесі толыққанды қолданылмай келеді. Бұл ұлттық қауіпсіздікке қауіп төндіреді, еліміздегі демократия институттары мен азаматтық қоғамның дамуына, азаматтардың білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыру, мүліктік қатынастар саласындағы өздерінің конституциялық құқықтарын іске асыруына кедергі келтіреді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Біріккен Ұлттар Ұйымының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясын ратификациялау туралы // <http://www.adilet.gov.kz/kk/node/58> (өтініш күні 10.02.2020)
2. Corruption Perceptions Index 2019 // <https://www.transparency.org/cpi2019> (өтініш күні 12.02.2020)
3. Закон Грузии «О несовместимости интересов и коррупции в публичном учреждении» (21.12.2016 N157) // <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/33550/55/ru/pdf>
4. Закон Грузии «О политических объединениях граждан» <https://matsne.gov.ge/ru/document/download/28324/15/ru/pdf>
5. Закон «О политических объединениях» в Грузии не имеет обратной силы – Бакрадзе // <https://sputnik-georgia.ru/georgia/20111230/214522632.html> (өтініш күні 12.02.2020)
6. Prevention of Corruption Act. Singapore Statutes Online Plus. Available from: sso.agc.gov.sg/Act/PCA1960?ProvIds=legis#legis. (өтініш күні 12.02.2020)
7. Quah J.S. Combating Corruption in Singapore: What Can be Learned? *Journal of Contingencies and Crisis Management*. 2001; 9 (1): 29—35.
8. Republic of Singapore, *Government Gazette Acts Supplement*. Singapore: Singapore National Printers; 1989; 13.
9. Public Service Division. Available from: psd.gov.sg/. (өтініш күні 13.02.2020)
10. Ministry of Communications and Information of Singapore. Available from: reach.gov.sg/about-us/about-reach. (өтініш күні 15.02.2020)